

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajnske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 20. grudna 1848.

List 51.

SLAVLJANI

svomu Kralju ¹⁾

FRANJU JOZIPU I.

Bože! živi našeg ²⁾ Kralja,
Franja Joza ³⁾ dobrega!
Da nas vodi, kako valja ⁵⁾
K slavi roda našega.
Ravnaj misli za nas blage
Večnom tvojom upravom, ⁶⁾
I prestavne piši trage ⁷⁾
Z njegovom zastavom. ⁸⁾

Daj, da, kakgod ⁹⁾ vernost puka ¹⁰⁾
Njega brani svaki čas,
Njegova silna ¹¹⁾ carska ruka
K željnem cilju vodi nas;
Da nas čela venčanoga
Mila jasnost zanima, ¹²⁾
Ljubav ¹³⁾ otega ¹⁴⁾ kraljevskoga
Slastju pèsa objima. ¹⁵⁾

Kaži, da, kud premoguće
Žezlo njegovo dopira, ¹⁶⁾
Narodah svih sèrce vruće
Za svog otca udira; ¹⁷⁾
Da kud orao njegov leti ¹⁸⁾
I rog vojne prozove,
Slavljan gotov ¹⁹⁾ jest umrèti,
A ne nosit okove. ²¹⁾

Bože! živi našeg kralja,
Franja Joza dobrega!
Da nas vodi, kako valja,
K slavi roda našega:
Zato krepost ¹⁾ njegovo ruci ²⁾
Mudrost daj u savetu, ³⁾
To Slavljanski prose puci ⁴⁾
V tom svetom zavetu. ⁵⁾

Oglje pomoèek zoper nevarnost ogljeniga sopúha.

Znano je, de štupa lèsniga oglja (oglja iz navadnega lèsa) smrad gnjilečim rečém odvzame, in de se da clo smerdljiva voda z ogljenem štupo zboljšati. To pa je menj znano, de v štupo stolčeno oglje tudi škodljive sape in sopuhe iz zraka (lufta) na-se vleče in tako zrak čisti.

Tedej je pràv pametno, ako ljudjé pozimi, posebno v nizkih in tesnih stanicah peharèk ogljene štupe zraven peèi ali kam drugam obesijo, kjer jím ni na poti, tote ne previsoko pod stròp, ampak tako, de peharèk visi na sredi staniène visoèinе. Takó bo oglje iz peèi puhteèi ogljeni sopuh (gaz) na-se potegovalo, in zraven tudi drugo škodljivo sapo na-se yléklo in stanièni zrak čistilo, kar je zdravju silno koristno. — Vsake 14 dni se déne novo oglje v pehar.

Pri ti priložnosti pa spet živo opomnimo: de nikar žerjavce v merzle stanice nositi in se pri nji gréti. Ogledni sopuh èloveka zadusi. Vsako léto nas žalostne prigodbe uèé, de so ljudjé zveèer v svojo stanicu živiga oglja ali žerjavce nesli, se gréli in zaspali — drugo jutro so jih mertve našli! Ogljeni sopuh, èeravno se dim ne vidi, je pljuèem takó škodljiv, de èloveka gotovo umori. Hišni gospodarji in gospodinje! za Božjo voljo bodite pazljivi.

Juri Pajk.

Serèni opomin našim kmetam.

Ljubi prijatli! v 44. in 45. listu Novic sim si prizadeval Vam cesarski patent od 7. kimovca zastran lovskih in ribskih pravic tako razložiti, kakor ga nam resnica ukaže, de se nobenemu krivica ne godí, mir ohrani, in vsi hudi nasledki iz nepostavniga obnašanja odvernejo.

Žal mi je, de moram reèi, de moje besede — besede Vašiga resnièniga prijatla — niso bile povsed tako

¹⁾ Moè. ²⁾ rôki. ³⁾ Svetu. ⁴⁾ Polki ali ljudstva. ⁵⁾ Zavézi.

Opomba. Ta pesem je bila v pervim obcinskim zboru Teržaškega slovenskega družstva peta in v mnogih iztish razdeljena. Zložena je v hrovaškim (ilirskim) nareèiji in je mende nar perva izmed vseh pesem, ki jih novimu Cesaru posvecujejo. Vsih avstrijskih dežel al cesar so posebej v nekaterih deželah kralj, v drugih veliki vojvoda, vojvoda, knez i. t. d., kakoršne postave dežel imajo. ²⁾ Bože je 5. sklon namesto: »Bo Bog!« ³⁾ našeg t. j. našiga; ⁴⁾ Franja Jozip, to je, Franc Jožef. — ⁵⁾ Kakor je pràv. ⁶⁾ S svojo veèno vlado; ⁷⁾ Trag, to je, znamuña ali spominja. ⁸⁾ Zastava je bandero. ⁹⁾ Ravo kakor. ¹⁰⁾ Polka ali ljudstva. ¹¹⁾ Moèna. ¹²⁾ Veseli, nam je ljuba in draga. ¹³⁾ Ljubezin. ¹⁴⁾ Oèeta. ¹⁵⁾ S sladkostjo persi objéma. ¹⁶⁾ Povej, de kamur premogoèna njegova cesarska palica doséga. ¹⁷⁾ Vsih narodov vróce serce za njega bije. ¹⁸⁾ Kodat njegov orel leti. ¹⁹⁾ In se rog vojske oglasi. ²⁰⁾ Pripravljen. ²¹⁾ Ne pa okovov nositi.

obrajtane, kakor bi imele biti, kér se sèmtertjè od prestopkov cesarskih postav v ti reči sliši. Še enkrat tedej hočem svoj glas povzdigniti in Vam resnico pred oči postaviti, akoravno bojo morebiti nekteri rēkli: „a kaj bomo tega poslušali, ta le za gospôdo govorí in se nam le z besedo našiga prijatla prilizuje.“ — Ljubi moji! vse to dobro vém, de bojo nekteri takó govorili; pa vse to me ne straši, resnico govoriti. Nikar ne mislite, de so vsi tisti Vaši pravi prijatli, ki čez gospôdo zavavlja — podkupljivi in samopridni šuntarji so, ki se Vam s takim govorjenjem slinijo, pri tem pa nar bolj za svojo mavho skerbé.

Cesar so svobodo dali nam vsim in zavezo med grajsinami in kmeti odvezali. To, ljubi moji! se pa ne pravi, de bi bili poprejšnji grajsaki zdej vaši podložniki. Ali zares nekteri mislijo, de bojo prihodnjič le oni pravice imeli, drugi ljudjé pa ne? Ali mislite, de to kar Vas žali, ne žali družiga? Cesar so z ustavnim zborom rekli: „desetina, tlaka in druge gruntne dolžnosti naj nehajo“, — tega pa niso nikdar rekli in tudi ne morejo rěči, de naj vse neha tebi nič meni nič! Ko bi bili Cesar z deržavnim zborom kaj taciga rekli, bi bili toliko tavžent in tavžent ljudém krvico storili, — to pa bi ne bila enakopravna svobodnost; ampak sužnost in poguba tavžent in tavžent družin. Noben pošten človek ne more spricati, de vsa desetina in tlaka je bila krivična naloga, kér vender vsak vé, de posestvo in premoženje ni bilo in ne bo nikdar med vsemi ljudmi enako razdeljeno, — de je vselej eden več imel, kot drugi, in de je premožniši bolj revnemu to ali drugo reč posodil, in za to posojilo povernilo terjal v blagu, delu ali denarjih. To bi bila lepa, ko bi leni postopač prihodnjič pravico imel v mošnjo delavniga moža segati, in kar si ta zasluzi, z unim deliti, ki križama rók Bogú dan krade!

Takó delječ bi pa mogle priti, ko bi po glavi tistih šlo, ki pravijo: „zdej je vse frej — za tlako in desetino ni ne vinjarja odrajtati, v ès lov (jago) in vse ribštvo je samo naše; gojzdi, v katerih smo imeli poprej le pravico les sekati, so zdej popolnama v naši oblasti, noben drug nima nič govoriti, vse je naše, če ne z lepo, pa s silo i. t. d.

Taki ljudjé, ki takó mislijo in ravnajo, so zbrisali iz Božjih zapovede deseto zapoved, ki pravi: ne želi svojiga bližnjiga blagá.“

Varite se tacih zapeljivcov in šuntarjev, ki Vas podpihujejo k nepostavnemu obnašanju!

Naš novi Cesar so potrdili vse od poprejšnjega Cesara nam oblubljene pravice, in ministri so — kakor ste v 49. listu Novic brali — oblubili, de se bojo terdno pravice deržali in de ne bojo priupustili, de bi se komu nar manjši kriviča godila. Ti možjé, ki so zdej vladarstvo prevzeli, ne bojo terpeli, de bi se vedama nar manjšimu izmed nas kaka kriviča zgodila, pa tudi ne bojo priupustili, de bi se postave zaničeval, in de bi se vsak obnašal, kakor bi se sam hotel. Po taki poti bi ne imeli svobode, temuč razvujzdanost, ktera se ne more terpeti, dokler mora sosed s sosedom živeti.

To Vi, pametni in pošteni možjé! ravno tako dobro zapopadete, kakor jez, in moje misli so gotovo tudi Vaše. Pa zdej ni dovelj, de človek le pošteno misli in ravna, ampak naša dolžnost je tudi, de to očitno povemo, de nevedne ali zapeljane poducimo, in de ne priupustimo, de bi razvujzdanost se po deželi razsirjevala, ktera je mir in sprava takó potrebna!

(Konec sledi.)

Razdelitev pašnikov.

Iz Grada na Gorenjskim 22. listopada 1848.

Že v 44. listu 5. tečaja naših Novic je bilo opomjeno, de bodo pašnik za Gradom (Grejsko gmajno) razdelili, in to se je zgodilo lanjsko léto 1847 velikiga travna. Kér je pa tudi tukaj nekej nasprotnikov bilo zoper delitev (in so še zdej), tedej ni bilo pripušeno precej po razdelitvi delov kopati in trebiti, torej niso lanjsko léto od razdeljeniga pašnika clo nič vžitka imeli. V jeseni so pa lani vender jeli zraven vsiga zaveranja in toževanja razdeljene dele kopati, trebiti in za létašnje léto praho delati; tako so že v jeseni veliko zemlje za sejanje pripravili. Letašnjo spomlad je komej sneg skopnil, in že so začeli za setev zemljo pripravljati. In glejte! pridelka létašnjiga léta, desiravno so ljudjé ne veliko več, kakor pol pašnika (gmajne) obdelali, so vender goťovih 1000 mernikov lepiga prosá in še čez 1500 centrov merve ali sená pridelali. Tudi nasprotniki so svoje ne vzdignjene dele pokosili, in so eden k drugimu po 12 vóz sená napravili; pa vender vzdigniti še nočejo, de si ravno vidijo, de se jim sreča vsiliti hoče. O nespatmetna terma ali samoglavnost, kaj terpi! — kako slepa si, če ravno je dobicek očiten, kot beli dan. J. P.

Astromontana hvale vredna.

Na prošnjo mi je bila Jani častitljiva c. k. kmetijska družba iz Ljubljane lonček izlečka astromontane poslala. Ta izleček mi je bil létas práv prišel, kér ozdravil sim ž njim eniga 13. lét stariga dečka, dve ovcu in eno kravo, kteri so bili od strupenih gadov pičeni.

V naših Tominskih hribih se znajde več baž zlo strupenih gadov, modrasov in kač, kakor so rudeči, rumeni in sivi s plošnjato glavo in s krivim rilecam, po herbu pa s černimi pasmi prekrizani; za to jez mislim, de je neskončno modri Stvarnik tudi pomoček zoper hudi strup teh golazen temu kraju podelil. Od kar so bile Novice astromontano, dober pomoček zoper gadov strup popisale, sim po nji gledal, ter sim rože najdel, ki imajo zvunanjo podobno zlo tako, kakor so bile Novice astromontano popisale. *)

Franca

Opominki zastran podobarske umetnosti glede

na nar noviši delo slovenskega umetnika Matevža Tomca, podobarja v Sent-Vidu nad Ljubljano.

Umétne dela se v tem od drugih ločijo, de se jim pristojnost in priméra iz vsakega njih komadiča vidi, in de so tako natori podobne, ki je od Narmodrejsiga vsa po priméri osnována. To pa storí, de se umétno delo vsakim vstreže, in de mu tudi sam čas veljave ne prikrati. Dela, ki ne izhajajo iz umetnosti, lahko de tudi kak čas dopadejo, pa prej ali poznej jih splošno nečutje zadéne. To veljá od umetnosti vsake verste. Hajdenovi napévi še zdaj vsim izobraženim dopadejo, med tem de je dosti veliko mlajih glasbeniških del že vso svojo veljavo zgubilo. Starodavni cerkveni napévi se še današnji človeku keteriga si bodi naroda, mično glasijo, in ne bo mogoče, kaj boljiga ali mar enakiga znajti. Narstarši zidovje, podobe in izobrazki mnogih vekov še zmerej oko prijetno zadénejo, ako so delo umetnika.

Po tej vpeljavi mislim, de smém tudi Tomčevo delo, ki od srédi kimovec tekočiga léta v naši farni cerkvi doveršeno stojí, umétno imenovati, in tako beséde poterediti, ki so jih naš verli rojak, častiti gospod Potocnik v svojim sostavku, ki je v 10., 11. in 12. listu

*) Na ogled poslana cvetlica je inula germanica, ktero so skušnje že tudi poterdile, de ima astromontani enako zdravilno moč v sebi. Napravite tedej le izleček iz nje po popisu Novic. Mi ga nimamo več.

Vredništvo.

Estrajh za vsé.

Ako li čè,
Je bil Estrajh in bo za vsé,
Zdaj Slovenci zaúkajte:
Bit čè, bit čè
Estrajh za vsé!

Kér Estrajh čè,
Je bramba naša zvénana,
Beseda móž! — je sklenjena
Kaj nè? — bit čè
Estrajh za vsé!

Kér tedej čè,
Nobenga se ne bojimò,
Brez skèrbi, varni, terdní smò:
Bit čè, bit čè
Estrajh za vsé!

Kakó pa čè,
Sovražnik mora skor poznat,
Ki se bo mogel nam podat:
Bit čè, bit čè
Estrajh za vsé!

Ako li čè,
Ni tréba jarma ptujga nos't,
Je sama naša moč zadost:
Bit čè, bit čè
Estrajh za vsé!

Ino kér čè,
Obéta Rudolf iz nebés:
»Premagal bodes Franc zarés,
Kér Estrajh čè
Tud bo za vsé!«

Ino kér čè,
Estrajhu bo pomagal Bóg
De se razšíri krog in krog:
Bit čè, bit čè
Estrajh za vsé!

Vredništvo.

Serčin opomin našim kmetam.

(Konec.)

Postave, sodniki in kazin morajo biti na svetu. Brez njih bi nam ne bilo moč izhajati. Ne mislite, de imajo Česar zato vojake (soldate), de le Njih branijo. — vojaki so zato, de branijo pravico, in de s silo opravijo, kar z lepo ne gré. Poglejmo na Laško — spomnimo se Dunaja — in ozrimo se na Ogersko! Sto in sto tavžent vojakov je pripravljenih, postavam čast ohraniti in razvujzdane puntarje pokončati — poštemen in mirnim prebivavcem pa v varstvo biti. Čeravno so si prizadevali hudobni ljudé tū in tam vladarstva spodkopati, se jim njih prizadevanje vunder ni nikjer po sreči izšlo, zato kér junaški armadi na strani stojí velika množica poštenih ljudí, ktere ne zamorejo hudobneži premotiti.

Naše slovenske dežele si dozdej niso svojiga častitiga iména omadeževale, ampak so ga ohramile čistiga razun nekterih zgodeb, ktere rajši pozabimo, kakor de bi od njih govorili, pa toliko moramo vunder spomniti, de se nikjer ni razvujdanost terpéla brez kazni (štrafinge). Tisti, ki so se na Ig u mesca sušca pregrešili, vam bojo zamogli kej več od tega povedati. Prašajte družino, žene in otroke tistih, ki so se takrat okrivičili, koliko hudiga zamore razvujzdanost čez cele družine prinesti! Nikdar si ne sme človek s silo sam pomagati: zato so sodne gospiske, de pravdo zaslíšijo tistih, ki misljijo, de se jim krivica godí in po pravici razsodijo. Poprej ko so nam presvitil Cesari Ferdinand svobodo dali, je zares marsiktera pravda dolgo těkla — zdej pa, ko bojo soseške poprejsnjige jarma odvezane, ko bo po deželi več sodnic napravljenih in ko se bo vse očitno godilo, bo ta reč vsa drugači. Tode nikjer in nikdar ne bo pripušeno, de bi truma ljudí čez druge padla, jih ropala, požigala i. t. d. ali pa si sama pravico razsodevala. Taka se še pri divjakih v Ameriki ne terpi.

Kdor se ima kej pritožiti, nej se pritoži pri gospiski — de se bo njegova pravda po novih postavah presodila. Kér pa té zdej še niso vpeljane, mora poterpeti, de bojo nove postave dane. Sej to ne bo do sodnika dné terpélo! Ministre močne volje zdej imamo, in tudi deržavní zbor bo mende začel pridniši postave delati. Novi Cesari ga tudi spodbadajo k pridnemu delu.

Sicer pa moram poslednjič še opomniti, de je po hujšljiva beseda, če kdo pravi, de le kmet je bil pri stari vladi zatèrt — drugi ljudé pa ne, in de le kmetam je polajšanja treba, druzim ljudém pa ne. To ni res. Vsaki stan je zdihoval po svobodi, ki so nam jo mili

oce Ferdinand dali, in ktero nam novi Cesar Franc Jožef varovati hočejo. Nej bo svoboda kakoršna si koli bode — nikdar ne bojo pečene tice takim v usta letéle, ki se ne bojo za vsakdanji kruh trudili — véste zakaj ne? — zato kér nas je veliko preveč ljudi na svetu! Če tedej hočemo še eden čez druziga biti, brez spoštovanja pravice živeti, ne bomo nikdar dobröt vživali, ki nam jih svoboda ponuja; namest sprave bomo imeli nepokoj — namest svobode sužnost — namest mirniga življenja pekel na svetu. Pamet in postavnost ne boste naši vodnici v vsm, ljubi moji! — Po novim létu se bomo v tim na dalje pogovorili.

K. Codeli.

Reja in pitanje prešičev.

V več krajih Koroškiga redijo in pitajo prešiče z repo, ktero drobno sosekajo, v kad denejo, in čez njo vode vlijeko, de voda čez in čez stojí; po tem jo pokrijejo s deskami in polagama s kamni obložé. Četertidan po tem je repa že kisljata in do desetiga dne za rejo prav pripravna. S tako kisljato repo mešajo kuhaniga gorkiga krompirja, otrobov, soli, po previdnosti, kolikor je treba in zredijo prav pitane prešice.

Pitanje prešičev na tako vižo — pravi koroški kmetovavec — je zato dobro, kér prešiči vedno radi jedo in se tudi derva za kuho prihranijo.

De je pa zmirej kisljata repa pripravljena, je po številu pršičev zmirej kakih 2 ali treh kadí ali sodčikov sosekane repe potreba, ki na gorkim kraji pripravljena stojí.

Vélikí zbor slovenskiga družtva v Ljubljani 22. listopada.

Daljni pomenki.

(Konec.)

Predloge na ministerstvo smo napravili 1) zastran vpeljanja našiga jezika v uradne pisarnice, 2) zastran poterjenja naših slov. barv, in 3) zastran naredbe velike šole v Ljubljani. Le na zadnja dva je dozdaj odgovor prišel. Barve so poterjene bile. Veliko šolo (vseučilišče) so nam obljudili na bolji dobo. — V pomoč Horvatam proti madžarski krivičnosti smo nabiranje darov vpeljali, ki je dozdaj 1850 gold. doneslo. Gospod vodja je prejel meseč kimovca pismo od deželniga poglavarja nj. svitl. Velsersheimba, ki vpraša, kako de se oklic odbora za Horvate primeri pervimu stavku družbinih postav, kér po tem se družba v politiske zadeve vtikati noče. Ali oklic ni bil nič drugi kot prošnja, prošnja pomoći za domorodne načine naših jugoslovanskih bratov, torej pervimu stavku ni bil nasprot. Odbor je, to pomoto gosp. poglavarju razjasniti, odgovor dal toliko resničin kolikor časti in veljavnosti družtva slovenskiga primerin. — Sostavek celjovških nemških novic, ki se je za brate Slovence na Koroškim potegnil v zadevi noviga razdeljenja dežele v okraje, smo v časopisu povhalili. — Zavolj prideržanja porodniške šole v Ljubljani smo pismo poslali na zbor Slovenije v Beč. Šola je od vlade poterjena bila. — Pisatelja nekoga sostavka v časopisu: „Journal des österr. Lloyd“ pod imenam: „Eine Stimme aus Krain“ smo zavolj gerdih laži in obrekovanja, ki jih v njem proti Slovencam in slovenski deželi raztresuje, pri tiskarni sodbi tožili. Spisatelj je Gottlieb Freimuth, ki je koj po naši tožbi zginil in se roki sodnika odtegnil. Še tega nesramniga Nemčona, ki gotovo na Krajinskem živí, isemo, in tudi tukaj prosimo, de bi, kdor za-nj vé, pot do njega pokazal. — Predlog gosp. fajmoštra Potočnika zastran novih imén mescov se je po časopisih razglasil; bodemo naprej še sodbe učenih v ti reči sprejemali. Po željah odbora je ravno ta gospod tudi obljudil slovnico (pismenost) našiga jezika spisati, in to obljubo je jaderno spolnil, kér je en del te koristne knjige že med ljudmi. — Sklenjeno je bilo naprej, de plača udov,